

Микола Погорецький, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри оперативно-службової діяльності Центру післядипломної освіти КНУВС, заслужений діяч науки і техніки України;
Володимир Шеломенцев, кандидат юридичних наук, головний науковий співробітник Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України

Пошукові Ознаки Об'єктів Оперативного Пошуку: Поняття Та Сутність

Наведено авторське визначення поняття пошукових ознак об'єктів оперативного пошуку, розкрито їх сутність.

Ключові слова: оперативно-розшукова діяльність, оперативний пошук, пошукові ознаки, об'єкти оперативного пошуку.

Приведено авторське определение понятия поисковых признаков объектов оперативного поиска, раскрыта их сущность.

Ключевые слова: оперативно-розыскная деятельность, оперативный поиск, поисковые признаки, объекты оперативного поиска.

У теорії ОРД пошукові ознаки, як правило, пов'язують з оперативним пошуком як однією з форм ОРД, яку досліджували О. М. Бандурка, А. С. Вандишев, О. Ф. Долженков, О. О. Дульський, І. П. Козаченко, Б. Я. Нагіленко, Д. Й. Никифорчук, В. П. Німчик, С. С. Овчинський, Ю. Ю. Орлов, І. В. Сервецький, І. Р. Шинкаренко, О. Ю. Шумилов та ін.

Незважаючи на те, що термін «пошукові ознаки» є фундаментальною категорією теорії та практики ОРД і має важливе як теоретичне, так і практичне значення для пізнання обставин злочину, в теорії ОРД до цього часу не визначено поняття пошукових ознак, і належним чином не розкрито їх сутність.

Метою статті є авторське визначення поняття пошукових ознак об'єктів оперативного пошуку та розкриття їх сутності.

Вважаємо за необхідне в межах визначеного обсягу статті здійснити аналіз таких понять, як «оперативний пошук», «ознака» та «об'єкти оперативного пошуку», оскільки вони є дискусійними в теорії ОРД і прямо стосуються визначення поняття пошукових ознак об'єктів оперативного пошуку та розкриття їх сутності.

Поняття оперативного пошуку в теорії ОРД розглядається в контексті завдань ОРД як пошук фактичних даних про злочини; пошукові заходи як складова поняття ОРД; оперативний пошук як форма ОРД.

В етимологічному значенні «пошук» тлумачиться через терміни «шукання», «розшукування» [1, с. 915; 3, с. 605]. Без урахування його військового і творчого значення, поняття «пошук» визначають як шукання, розшукування чого-небудь; спеціально організоване розшукування когось, чого-небудь [1, с. 915; 3, с. 605].

У російській мові «пошук» (поиск) тлумачиться як дії того, хто шукає, здійснює розшук кого-, чого-небудь; розвідувальні роботи з виявлення чого-небудь [4, с. 503]. Водночас шукання означає намагання знайти, виявити кого-, що-небудь (сховане, загублене, прикрите, невідоме і т. ін.); розшукувати, намагатися дізнатися про наявність, місцезнаходження когось, чого-небудь; домагатися, прагнути чого-небудь [1, с. 1409].

Системний аналіз наукових праць, присвячених дослідженню оперативного пошуку, дає підстави для визначення таких його основних ознак: ^ оперативний пошук передує оперативній профілактиці та оперативній розробці;

^ об'єктами оперативного пошуку є особи, предмети та події (факти),

які є джерелами оперативної інформації; ^ основним критерієм віднесення певної особи, предмету та події до об'єктів оперативного пошуку є те, що вони становлять оперативний інтерес для оперативних підрозділів правоохоронних органів, а первинна інформація про них є оперативно значущою для цих підрозділів;

^ оперативний пошук здійснюється поза зв'язком з конкретною особою або фактом; конкретною справою, виконанням окремих завдань, розкриттям та розслідуванням окремих злочинів; вже відомими фактами та особами;

^ здійснення оперативного пошуку ґрунтується на потенційній можливості розпізнання об'єкту пошуку за попередньо відомими ознаками, що властиві саме цим ще невідомим конкретним об'єктам пошуку (особі, предмету, події (факту), які підлягають встановленню в ході його здійснення;

^ основними завданнями оперативного пошуку є отримання первинної інформації про осіб, предмети, події (факти), які становлять для оперативних підрозділів оперативний інтерес, а також перевірка цієї інформації для встановлення ознак злочину чи спростування інформації про нього;

^ зміст оперативного пошуку становить постійна, активна цілеспрямована пошукова робота, яка являє собою систему розвідувально-пошукових заходів, що здійснюються як особисто суб'єктами пошуку (особистий пошук), так і з залученням до нього відповідних сил і засобів, у тому числі інформаційних систем, відео- та аудіозапису, кіно- та фотозйомки тощо; ^ підставою для початку пошуку первинної оперативно значущої інформації слугує законодавчий припис: пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підкривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень і в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави (ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»);

^ для проведення розвідувально-пошукових заходів достатньо лише припущення щодо підготовки чи вчинення злочину за наявністю окремих ознак, що вказують на такі діяння або на осіб, які готують, вчиняють чи вчинили злочин, причому таке припущення може мати характер версії, що ґрунтується на певних фактах; ^ оперативний пошук здійснюється у місцях найімовірнішого виявлення об'єктів пошуку, а саме: там, де криміногенні процеси мають тенденцію до повторюваності, регулярності проявів у часі та просторі, де ймовірною є поява осіб, які готують, вчиняють чи вже вчинили злочин, та спостерігається концентрація криміногенного контингенту; час і місце оперативного пошуку залежно від обставин визначаються суб'єктами пошуку та відповідними приписами (функціональними обов'язками, вказівками, планами тощо).

Сукупність тактичних прийомів, з допомогою яких встановлюються об'єкти пошуку, що становлять оперативний інтерес, у теорії ОРД розглядають як комплексний метод ОРД - оперативне розпізнання. Оперативне розпізнання визначається як встановлення осіб, предметів і подій, що являють оперативний інтерес, на основі виявлення їх групової належності або тотожності за попередньо відомими властивостями та ознаками. Основу застосування оперативного розпізнання, як слушно зазначається у правовій літературі, становить професійна орієнтованість виконавця на ознаки, що свідчать про те, що даний об'єкт може являти оперативний інтерес [2, с. 455-457].

Об'єктами оперативного пошуку є особи, які готують або замислюють вчинення злочину; особи, які вчинили злочин; особи, від яких, з урахуванням їх поведінки, можна очікувати вчинення злочинів; особи, які вчинили злочин та переходять від органів досудового розслідування та суду; майно, викрадене у результаті вчинення злочину або нажите злочинним шляхом; знаряддя та засоби вчинення злочину; предмети, що мають розшукове значення або заборонені до зберігання, носіння чи використання; обставини та умови, що сприяють вчиненню злочинів; факти (події) злочинів.

Отже, оперативний пошук - це одна із форм оперативно-розшукової діяльності, яка являє собою систему розвідувально-пошукових заходів, що здійснюються її уповноваженими суб'єктами для отримання та перевірки первинної інформації щодо осіб, предметів і подій, які становлять для оперативних підрозділів оперативний інтерес, з метою встановлення ознак злочину чи спростування інформації про нього.

Слово «ознака» тлумачиться як риса, властивість, особливість когось, чогось; те, що свідчить про щось, показник, свідчення; предмет, зображення, якась річ, явище, що є знаком, символом, емблемою чогось [2, с. 665; 4, с. 487]. У російській мові «ознака» (признак) визначається також як показник, прикмета, знак, за яким можна впізнати, визначити що-небудь [5, с. 560].

Властивість тлумачиться як якість, ознака, характерні для кого-, чого-небудь [2, с. 151]. Під прикметою розуміють відмітну властивість, ознаку, за якою можна впізнати кого-, що-небудь [3, с. 546; 5, с. 577]; те, що характеризує, що-небудь, відмітна ознака когось, чогось; особливість; чийсь зовнішній вигляд; властивість кого-, чого-небудь; те, що свідчить про що-небудь; зовнішній вияв, ознака чогось; предметний доказ чого-небудь [2, с. 934].

Виходячи з вище зазначеного, ознаки можна поділити на такі, що:

а) дозволяють визначити, вирізнити, впізнати (розпізнати) необхідний об'єкт серед подібних - характерні риси, відмітні властивості цього об'єкту;

б) свідчать про (вказують на) наявність певного об'єкту, придатного для розпізнавання, - прикмети, знаки, показники, пов'язані з цим об'єктом.

При цьому слід відокремлювати пошукові ознаки від інших ознак, що використовуються при здійсненні пошуку. Саме вищезазначені ознаки, на нашу думку, й слід розглядати як пошукові, а характерні риси, відмітні властивості певного об'єкта, що дозволяють визначити, вирізнити, впізнати (розпізнати) його серед інших подібних - як ознаки розпізнавання.

Узагальнюючи наведене, можна виділити такі характерні риси пошукових ознак:

^ пошукова ознака не є характерною рисою або суттєвою властивістю об'єкту пошуку;

^ пошукова ознака свідчить про (вказує на) наявність об'єкта пошуку в

певному середовищі; ^ пошукова ознака (А) пов'язана з об'єктом пошуку (Б) логічною формулою «Якщо є А, значить є Б»; ^ пошукова ознака є доступною для безпосереднього спостереження (виявлення) за відсутності можливості безпосереднього спостереження (виявлення) об'єкта пошуку; ^ за пошуковими ознаками визначається (встановлюється) придатний для розпізнавання об'єкт, прояви якого в оточуючому середовищі подібні до проявів об'єкта пошуку.

Дослідники слушно зазначають, що пошукові ознаки є різними за проявом у зовнішньому середовищі, мають різний пошуковий ефект, їх характер, насамперед, залежить від властивостей об'єкта розпізнавання [1, с. 12]; вони є ознаками типових моделей, що склалися на практиці [6, с. 22]. При цьому групи пошукових ознак, за якими об'єкти пошуку можуть бути виділені з множини інших, є сукупностями матеріальних слідів існування цих об'єктів [1, с. 12].

Проте не можна погодитись із думкою тих фахівців, які вказують, що саме пошукові ознаки дають можливість здійснювати оперативне розпізнання об'єктів пошуку [1, с. 12].

На нашу думку, розпізнання об'єкта пошуку відбувається не за пошуковими ознаками, а за ознаками розпізнання - суттєвими властивостями (характерними рисами), притаманними саме певній особі, предмету або явищу, що становлять оперативний інтерес. Так, виявлення криміногенних факторів, подій і осіб, які становлять оперативний інтерес, як обґрунтовано зазначають фахівці, передбачає здійснення їх візуальної психодіагностики, ототожнення предметів і речей, що були об'єктами злочинних посягань або використовувались при вчиненні злочину [13, с. 6]. Об'єкти, що сприймаються, розрізняються шляхом звірення в пам'яті суб'єктів відомих їм ознак з ознаками об'єктів, що вивчаються. Пізнання при цьому здійснюється за схемою «так - ні» [2, с. 448].

Для розуміння значення пошукових ознак вважаємо за доцільне процес оперативного пошуку розглядати через призму його основних етапів, а саме:

^ постановка завдання та формування уявної (інформаційної) моделі об'єкта пошуку, що містить загальні відомості про риси та властивості об'єктів пошуку (ознаки розпізнання) та їх прояви в зовнішньому середовищі (пошукові ознаки), визначення місць, в яких певні криміногенні процеси мають тенденцію до повторюваності, регулярності проявів у часі та просторі. При цьому важливе значення має зв'язок певної пошукової ознаки з відповідним об'єктом пошуку (на наявність або місцезнаходження вказує певна пошукова ознака) - якщо спостерігається певна пошукова ознака, то потенційно наявним є й об'єкт оперативного пошуку; ^ здійснення у визначених місцях пошукових заходів, спрямованих на виявлення об'єкта, що становить інтерес для оперативного розпізнання. При цьому, пошукові ознаки слугують орієнтирами, що вказують на наявність або можливість знаходження (виявлення) зазначених об'єктів серед деякої множини об'єктів; прикметами, що демаскують ці об'єкти в певному місці (середовищі); ^ оперативне розпізнання виявленого об'єкта як такого, що становить оперативний інтерес, отримання оперативно значущої первинної інформації про цей об'єкт. При цьому, відбувається пізнання (аналіз) властивостей (характерних рис) виявленого об'єкта та його розпізнання як об'єкта пошуку на підставі звірення його властивостей із властивостями, попередньо заданими в інформаційній моделі об'єкта пошуку (ознаками розпізнання); ^ перевірка та оцінювання отриманої первинної інформації про об'єкт, що становить оперативний інтерес, а також прийняття відповідного рішення за результатами перевірки. ^ узагальнення вищевказаного дозволяє визначити такі характерні

риса пошукових ознак об'єктів оперативного пошуку: ^ пошукові ознаки не є характерною рисою або суттєвою властивістю об'єкта оперативного пошуку, а лише прямо чи опосередковано свідчать про (вказують на) наявність або можливість знаходження (виявлення) об'єкта оперативного пошуку в певному місці (середовищі); ^ пошукові ознаки є попередньо відомими суб'єктам оперативного пошуку, вони формуються на основі практичного досвіду здійснення ОРД і задаються в типових інформаційних моделях об'єктів оперативного пошуку (відомостей про кількісно-якісну характеристику матеріальних слідів існування цих об'єктів у зовнішньому середовищі, про їх властивості та риси). Використання типової інформаційної моделі сприяє формуванню в суб'єкта пошуку уявлення про те, що шукати, де шукати, яким чином шукати; ^ пошукові ознаки є доступними для безпосереднього спостереження (виявлення) суб'єктом оперативного пошуку за відсутності можливості безпосереднього спостереження (виявлення) самого об'єкта оперативного пошуку, вони демаскують даний об'єкт - свідчать про (вказують на) наявність чи місцезнаходження його у відповідному місці (середовищі); ^ за пошуковими ознаками визначається (встановлюється) об'єкт, що становить інтерес для оперативного розпізнавання, - прояви властивостей якого в зовнішньому середовищі подібні до матеріальних слідів існування об'єкта пошуку; ^ пошукові ознаки пов'язані з об'єктом оперативного пошуку логічною формулою: «Якщо спостерігається пошукова ознака, то в наявності є об'єкт, придатний до оперативного розпізнання в якості об'єкта оперативного пошуку»; ^ пошукові ознаки є своєрідним інформаційним запитом до множини об'єктів певного середовища - який саме об'єкт (об'єкти) з цієї множини може становити інтерес для оперативного розпізнання (прояви існування в даному середовищі якого саме об'єкта можуть стосуватися події злочину);

^ пошукові ознаки входять до складу оперативно-розшукової характеристики злочинів як пошукові ознаки елементів складу злочинів певного виду (суб'єкта злочину, події злочину, речей, що могли бути предметом, знаряддями або засобами вчинення злочину). При цьому кожна з категорій об'єктів оперативного пошуку має власні пошукові ознаки, обумовлені, крім того, певним видом злочинного діяння, до якого вони мають відношення.

Найбільш розгорнута класифікація пошукових ознак надана Б. Я. Нагіленком, який виділяє ознаки, притаманні діям осіб, які замислюють, готують і вчиняють злочини, збувають, скуповують майно, здобує злочинним шляхом, а також ознаки, що характеризують антисуспільний спосіб життя осіб, які вивчаються; ознаки, притаманні психологічному стану осіб, які вчиняють суспільно небезпечні діяння; родові ознаки, що характеризують зовнішність осіб, які вчиняють злочини, в тому числі розшукуваних або безвісти відсутніх; ознаки, притаманні майну, здобутому злочинним шляхом, знаряддям злочину та майну, що розшукується; ситуаційні ознаки, що характеризують сполучення різних негативних обставин, умов, що утворюють певну обстановку, стан [2, с. 448].

На нашу думку, кожна з перерахованих груп ознак може бути використана для формування різних інформаційних моделей об'єкта пошуку залежно від специфіки дій осіб, видів злочинів, а також місця (середовища) пошуку. Тому доцільно відійти від надмірної деталізації видів пошукових ознак і класифікувати їх відповідно до основних груп об'єктів оперативного пошуку, а саме:

а) пошукові ознаки осіб, які становлять оперативний інтерес (особи, які готують або замислюють вчинення злочину; особи, які вчинили злочин; особи, від яких, з урахуванням їх поведінки, можна очікувати вчинення злочинів; злочинці, які переховуються);

б) пошукові ознаки події (явища), що становить оперативний інтерес (сліди кримінальної події у зовнішньому середовищі; причини та умови, що сприяють вчиненню злочинів);

в) пошукові ознаки речей матеріального світу, що становлять оперативний інтерес (предмет злочину, знаряддя, засоби вчинення злочину, предмети заборонені у вільному обігу, предмети зі слідами злочину тощо).

Отже, пошукові ознаки об'єктів оперативного пошуку - це попередньо відомі його суб'єктові ознаки зовнішніх проявів існування цих об'єктів у певному середовищі. За відсутності можливості безпосереднього спостереження самого об'єкта оперативного пошуку, пошукові ознаки демаскують даний об'єкт - вказують на наявність або можливість знаходження його у цьому середовищі. За пошуковими ознаками суб'єкт оперативного пошуку визначає об'єкт, що становить інтерес для оперативного розпізнавання, - прояви властивостей якого в певному середовищі подібні до матеріальних слідів існування об'єкта оперативного пошуку.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад і голов. ред. В. Т. Бусел]. - К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. - 1440 с.
2. Оперативно-розыскная деятельность : учебник / [под ред. К. К. Горяинова, В. С. Овчинского, Г. К. Синилова, А. Ю. Шумилова]. - [2-е изд., доп. и пере- раб.]. - М. : ИНФРА-М, 2004. - 848 с.
3. Загнітко А. П. Сучасний тлумачний словник української мови / А. П. За- гнітко, І. А. Щукіна. - Донецьк : ТОВ «ВКФ»БАО», 2009. - 960 с.
4. Ожегов С. И. Словарь русского языка : [около 57 000 слов] / С. И. Ожегов ; под ред. Н. Ю. Шведовой. - [10-е изд. стереотип.]. - М. : Изд-во «Сов. Энциклопедия», 1973. - 846 с.
5. Сучасний тлумачний словник української мови : [65 000 слів] / за заг ред. д-ра філол. наук проф. В. В. Дубчинського. - Х. : ВД «ШКОЛА», 2006. - 990 с.
6. Рексиус Г. А. Организация и тактика оперативного поиска среди лиц, ведущих антиобщественный паразитический образ жизни : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Г. А. Рексиус. - М., 1989. - 22 с.